دوو تێبینی لەسەر: ستراتیژی ئاسایشی نیشتمانی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا.. ئەکرەم سەعید

چەند ڕۆژ لەمەوپێش ترەمپ و ستافەکەی نەخشەڕێگاکەیان بڵاوکردەوە، کە بەشێک خەونی وەنەوشەیی و ڕەخنە بوو لە وڵاتانی ئەوروپا.

تێبینی یەکەم: خەونە وەنەوشەییەکانی ترەمپ

(ئەمە بەهێزترین بنکەی پیشەسازی جیهانمان دەوێت. دەسەڵاتی نیشتمانی ئەمریکا پشت بە کەرتێکی پیشەسازی بەهێز دەبەستێت کە توانای دابینکردنی هەردوو داواکاری بەرهەمهێنانی سەردەمی ئاشتی و جەنگی هەبێت.). سەرچاوە – ستراتیژی ئاسایشی نیشتمانی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا / لاپەڕە ٤ *.

لەرێوە ئەم خەونە بەڵێنی فرسەتی کارو خۆشگوزەرانی دەدات بە خەڵکی ئەمەریکا.

بەپێچەوانەی خەونە وەنەوشەییەکانی ترەمپ و گفتەکانی، لەم چەند ساڵانەی دوواییدا جیهان بەهۆی گەشەکردنی ئامرازەکانی بەرهەمهێنان”ڕۆبەرت و تەکنەلۆژیای زیرەکی دەستکرد و ئامێری خۆبزووێن”، وە بەهۆی قەیرانی سەرمایە کە ئیفلاسی زۆرێک لە کارگەکان و کەرتی خزمەتگوزاری دەرئەنجامی بووە، ڕێژەی بێکاری ڕوی لە هەڵکشانە، بەتایبەتی لە چەند ساڵی ئایندەی نزیکدا، فرسەتی کار کەم دەبێتەوە، چونکە پرۆسەی کار پێویستی بە دەستی کاری کرێکاران زۆر نامێنێ، بەتایبەتی لە وڵاتانی پێشکەوتوو لە ڕوی تەکنەلۆژیاوە(وەک ئەمەریکا و ئەوروپا،، هتد)، بەرهەمهێنان لەو وڵاتانەدا لە نێو کارگە تاریکەکان یان کارگە بێ دوکەڵەکان بەڕێوە دەچێ؛ یانی کارگەیەک کە کەمترین کرێکاری تێدایە. ئیدی بەڵێنی ترەمپ بە گەڕانەوەی پیشەسازی بە ئەمەریکا و زیادکردنی فرسەتی کار، درۆیەکی گەورەیە و لە ئەقڵی خەڵکانێکەوە هاتووە کە هێشتا وا دەزانن کارکردن لە جیهانی سەرمایەداری ئەمڕۆدا هاوشێوەی کارگەکانی ساڵانی ١٩٠٠کانە.

ڕاپۆرتی دەزگاکان و پسپۆڕانی ئابووری بەهۆی گەشەی تەکنەلۆژیاوە باس لە زیادبوونی بێکاری دەکەن لە جیهاندا، ئیدی ترەمپ و ستافەکەی دەتوانن بە خەونە وەنەوشەییەکانی نێو نەخشەڕێگاکەیان بە

کورت ماوە هەندێ خەڵکی فریو بدەن، بەڵام دواتر ناڕەزایەتی دژی بێکاری وەک بۆمب بە ڕویاندا دەتەقێتەوە. بێکاری بۆمبەکی کاتییە کە سەرەتا ئارام دەردەکەوە، بەڵام لە ساتەکی دیاریکراودا دەتەقێتەوەو کۆمەڵگە دەهاژێنێ. بۆ نموونە لە وڵاتی سویدا لە چوار گەنج یەکەکیان بێکارە، کە بێگومان ئەوە کارەساتە، بەتایبەتی کاتێ وەزیری کاری ئەو وڵاتە بە کەمکردنەوەی بیمەی بێکاری چارەسەری بێکاری دەکات، لەو بڕوایەوە کە:(گورگە برسییەکان باشتر ڕاو دەکەن). بڕوانە وتاری: بێکاری بۆمبەکی کاتییە/ یان جی ئێندەرسەن – بەزمانی سویدی **.

تێبینی دووەم: دەربارەی پەناهەندەکان

لە(ئەمە تەمان دەوڵەت) بۆ (ئەمە تەمان ناوڵەت) ***

بەهاتنی ترامپ و ستافەکەی بۆ نێو کۆشکی سپی لە ئەمەریکادا، دونیا هەندەی دی ئاڵۆزو پڕ لە کێشە بووە. بەتایبەتی دەربارەی کێیسی پەناهەندەکان کە مەسەلەتی مانەوەی فەرمییان نییە، مامەڵەی دەزگاکان لەتەکیان هاوشێوەی مامەڵەیە لەتەک تاوانباراندا، تا ئەو ڕادەیەی هەواڵ وایە بەشێک لەو پەناهەندانە بگوازرێنەوە بۆ بەندیخانەی"گوانتانامۆ" کە جێگای تاڵیبان و داعیشییەکان بوو.

هەڵبەتە ئەمە سەرەتای شەپۆلی دیپۆرتکردنەوەی پەناهەندەکانە، کە هەشتا شێوازەکی نەرمە، و ساڵانێکە لە بەریتانیا و سوید،، هتد، ئەم جۆرە سیاسەتە پەیڕەو دەکرێ، بە تایبەتی لە سوید هانی پەناهەندەکان دەدرێ بە گفتی بەخشینی بڕێک پوڵ، واز لە مەسەلەتی نیشتەجێبوون و پاسپۆرتەکانیان بهێنن و بگەڕێنەوە بۆ نیشتمانی یەکەمی خۆیان. بێگومان چەند ساڵێ دی ژینگەی ئابووری و سیاسی و نائەمنی ئەو سوید و ئەوروپا، بەشێک لە پەناهەندەکان ناچار دەکات بە کۆچ بەرەو وڵاتانێ کە لەڕووی هاتوون، کە بەزۆری دەکەوێتە ئاسیاو ئەفریکا و ئەمەریکای لاتین، واتە وڵاتانی باشووری گۆی زەوی.

هەکاری دەرکردنی پەناهەندەکان وەک ڕاوەڵەت، زاڵبوونی باڵی ڕاستڕەوی توندڕەوە بەسەر فکر و سیاسەتی کۆمەڵگەو حکوماتەکانیاندا، بەڵام لەڕاستیدا بنەمای ئەم دیاردەیە هەلومەرجی ئابووری جیهانی و قەیرانەکانی سەرمایەدارییە، کە لێرەدا هەرچی پەیوەندی بە پەناهەندەکانەوە هەیە لە (ئەمە تەمان دەوڵەت) بۆ (ئەمە تەمان ناوڵەت)ی کردووە بە ڕێگا چارەی سەرمایەی دەندە بە چارەسەری قەیرانەکانی.

زیاد لە شەست ساڵە لەمەوپێش لە سوید بە خۆشییەوە پێشوازییان لە هاتنی یەکەم شەپۆلی پەناهەندەکانی کارکردنی(یۆنانی و ئیتاڵی)

دەکرد، لە نەوەدەکان بەدواوە پەناهەندەی(ئێراق، ئێران، سومالە، بۆسنیە، ئەفگانستان، هتد) ژمارەیان لە زیادبوون بوو. هەڵبەتە دیمەنەکە هاوشێوەیە لە وڵاتانی ڕۆژئاوای ئەوروپا و ئەمەریکا.
ئەو خولە لە گەشەی سەرمایەداری هەشتا کارگەکان، بەشەکانی کەرتی خزمەتگوزاری سەرمایە پێویستی بە هێزیکار بوو، وە پەناهەندەکان دەیانتوانی ئاستی پێویست لە(سوپای یەدەکی هێزیکار/ بێکاران) لە ڕێژەکی گونجاو بۆ قازانجی سەرمایە ڕابگرن، بۆیە(ئەمە تەمان دەوڵەت) دیمەنی گشتی سەرمایەداری ئەو ساڵانە بوو.
بە گەشەکردنی ئامرازەکانی بەرهەمهێنان"ڕۆبۆرت و تەکنەلۆژیای زانیاری و ئامێری خۆبزووەن" لەم چەند ساڵانەی دوواییدا، وە بەهۆی قەیرانی سەرمایە کە ئیفلاسی زۆرێک لە کارگەکان و کەرتی خزمەتگوزاری دەرئەنجامی بووە، ڕێژەی بێکاری ڕووی لە هەڵکشانە، بەتایبەتی چەند ساڵی ئایندەی نزیک، فرسەتی کار کەم دەبێتەوە.
بۆیە بە کورتی ئەم هۆکارانە ئابوورییانە لە پاڵ ژینگەی فکری و سیاسی دژی پەناهەندەکان، دیمەنەکەی لە بەشێکی زۆری وڵاتانی سەرمایەداریدا کردەتە:(ئەمە تەمان ناوەت).
(بەرەوپێشبردنی گەورەیی ئەوروپی: کاربەدەستانی ئەمریکی کە بیر لە کێشەکانی ئەوروپا دەکەنەوە، وا ڕاهاتوون لە ڕووی کەمی خەرجی سەربازی و چەقبەستوویی ئابوورییەوە لێی بڕوانن. ڕاستی لەم بابەتەدا هەیە، بەڵام کێشە ڕاستەقینەکانی ئەوروپا لەمانە قووڵترن. ئەوروپا پشکی لە بەرهەمی ناوخۆیی جیهانی عDP لەدەست دەدات(لە سەدا ٢٥ لە ساڵی ١٩٩٠بۆ لەسەدا ١٤ لە ئەمڕۆدا دابەزیوە) ،،، بەڵام ئەم دابەزینە ئابوورییە، س□□بەر لەس□□ر ئەگەری ڕاستەقینەی سڕینەوەی شارستانی دادەنێ … سیاسەتی کۆچ کە خەریکە کیشوەرەکە دەگۆڕێ و ململانێ دروست دەکات، سانسۆرکردنی ئازادی قسەکردن و سەرکوتکردنی ئۆپۆزسیۆنی سیاسی، دابەزینی ڕێژەی لەدایکبوون و لەدەستدانی ناسنامەی نەتەوەیی و متمانە بەخۆبوون. ئەگەر ڕەوتەکانی ئێستا بەردەوام بن، ئەوا کیشوەرەکە لە ٢٠ ساڵ یان کەمتردا ناناسرێتەوە.). سەرچاوە – ستراتیژی ئاسایشی نیشتمانی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا / لاپەڕە ٢٥.
بەشێک لە خەڵکی پشتیوانی لەم ڕایە دەکەن کە لە ڕاپۆرتەکەدا هاتووە، بە پاساوی ئەوەی کە مسوڵمانەکان ڕێزی کەلتوور و یاسای وڵاتانی ئەوروپا ناگرن. ڕاستی لەم قسەیەدا هەیە، بەڵام(ڕاستڕەوە توندڕەوەکان)لە ئەوروپا و ئەمەریکادا هەوڵی دیپۆرتکردنەوەی تەنها مسوڵمانەکانیان نییە، بەڵکو گشت پەناهەندەکانە. ئایا بەڵگە هەیە بۆ ئەم ڕایە؟. بەڵێ؛ بڕوانە ترەمپ یەکەم جار ئیهانەی ئەمەریکا لاتینییەکانی دەکردو داوای دەرکردنیانی دەکردن. بێگومان خەڵکی

ئەمەریکای لاتین خەڵکی لیبڕال وچەپیان تێدایە و مەسیحین نەک موس□□مان. ڕاوێژکاری ئەڵەمانیا"فریدریش مێرتز"ڕەگ□ز□پ□رستانە لێدوانیداو وتی:(پەنا بەران دیمەنی شارەکانی ئەڵەمانیا تێکدەدەن)، مەبەستی تەنها مسوڵمانەکان نەبوو، بەڵکو مەبەستی هەرکەسێ کە لە سەنتەری شارەکاندایە و سەری ڕەشە و پێستی سپی نییە. فەلسەفەی سیاسی ڕاسیسم لە سەر بناغەی(ڕەگەز)دامەزراوە؛ ڕەگەزی ژێرمانی(یان جێرمانی – ئ□□□مانی، ئینگلیزی، هۆڵەندی، سکاندیناڤی)کە(سپی پێستن و چاویان شینە و قژیان زەردە)، دروشمی ڕاسیستەکان(دەسەڵات بۆ پیاوی سپی)و باقی خەڵکی دەبێ کۆیلە بن. ٢/ سیاسەتی دژی خەڵکی موسڵمان و(ئیسلامفۆبیا)بەشێکە لە پڕوپاگاندەی ڕاسیسمەکان، دەنا ترەمپ پەیوەندی باشی هەیە بە جۆلانی و ستافە تیرۆریستەکەیەوە. هەر لە کۆنەوە لە ساڵانی ١٩٤٠بەریتانیا کۆمەکی ئیسلامیەکانی کردوە، بەتایبەتی کۆمەکی(حەسەن بەننا)ی دامەزرێنەری برایانی موسڵمانانی کردوە، و ئەمەریکا لە ساڵانی ١٩٨٠دژی سۆڤیەت کۆمەکی تاڵیبان و قاعیدەی کردوە، و ئەمەریکا بە دانپیانانی سەرکردەکانی خۆیان وەک(هیلاری کڵینتن)داعشیان دروستکردوە. ڕاسیسم دژی هەموو پەناهەندەکانە و ناپرسێ تۆ چ بیروباوەڕێکت هەیە، لێرەوە سەرکوتی ئازادی و یەکسانی گشت خەڵکی لە وڵا تەکانەدا دەکات؛ لێرەدا خوێندنەوەی ئەزموونی نازیەکانی ئەڵەمانیا لە ساڵانی ١٩٣٠- ١٩٤٥بە سوودە بۆ تێگەیشتن لە چۆنایەتی کارکردنی سیاسەتی نازیزمەکان.

هەڵبەتە ڕۆژانە ئێمە گوێمان لە پڕوپاگاندەی دەزگاکانی حکومەتە ڕاستڕەوەکانە کە دەڵێن:(ئێمە ئەو پەناهەندانە دیپۆرت دەکەینەوە کە خۆیان ناگونجێنن لە گەڵ یاسا و کەلتووری ئەوروپا و ئەمریکا). ئەم پڕوپاگاندەیە یەکەم هەنگاوە/ یەکەم پێپلیکانەی سیاسەتی ڕاستڕەوەکانە دژی پەناهەندەکان بە گشتی و دژی یاسای هاوڵاتی بوونە. ڕاستڕەوەکان سیاسەت دەکەن؛(سیاسەتی بۆرژوازەکان بەشێکی زۆری فریودان و تەفرەقە دروستکردنە لە نێوان خەڵکی تا یەک نەگرن)، بۆیە پڕوپاگاندەکەیان لەیەکەم هەنگاویدا سەری ڕمەکەی دەکەنە ڕوی ئەو پەناهەندانەی کە(خۆیان لەگەڵ یاسا و کەلتووری ئەوروپا و ئەمریکادا ناگونجێنن)، و هەرکات ئەمەیان بۆ چووەسەر ئیدی هەنگاوی دووەم دەنێن کە دیپۆرتکردنەوەی تەواوی پەناهەندەکانە. با بپرسین ئایا کەسێ کە ڕەگەزنامەی ئەوروپی وەرگرتوە ئەو کەسە هاوڵاتی نییە؟ وە ئایا نا بێ ئەگەر تاوانێکی کرد، ئەوا بەیاسای ناوخۆی دەوڵەت سزا بدرێ و لەوێکانە بەند بکرێ؟. کە حکومەت بڕیار بدات ڕەگەزنامەکەی لێدەستێنێتەوە، ئەوە بۆ خۆی پێشێلکردنی دەستور و یاسایە. خەڵکی کە ڕەگەزنامەی ئەوروپی هەیە یان لە وێکانە لە دایکبوون ئیدی ئەو خەڵکە هاوڵاتین،

ناوبردن و ئیهانەکردنیان بەناوی پەناهەندەیە و سەری ئێشە یان پێستی ئەسمەرە، و ئەگەر موخالەفەی یاسا بکات دیپۆرتی دەکەینەوە، ئەوە بۆ خۆی یەکەم شەپۆلی سیاسەتی ڕاسیسمییە کە دژی مافی هاوڵاتیبوونە کە جێبەجێ دەکرێ. وە ئەمە هەشتا سیاسەتێکی نەرمە، چونکە ئەگەر ڕاستڕەوەکان بە تەواوەتی حوکم بکەن لە ئەوروپادا، بێگومان شێوازی زبر و خراپتر دەبینین.

پوختەی قسە:
ئەوکاتەی پەناهەندەکان لە ئەوروپا و ئەمەریکادا دەردەکرێن، لە هەمان کاتدا ئازادی و یەکسانی لەوەکانە پێشل دەکرێن.

- National Security Strategy of the United States of America – November 2025

** Jan G Andersson : Arbetslösheten – en tickande bomb / 8 december 2025 – Sydöster tidning

*** بڕوانە وتاری(وەرزی کۆچی پەناهەندەکان بەرەو باشوور – ئەکرەم سەعید/ سایتی دەنگەکان – ٢٧ شوبات ٢٠٢٥).

[illegible]

جیاوازی ئەزموون و شێواز و بەدواداچوونێك.. سۆران محەمەد

پێشەکی
وەکو جۆن کەهێن دەڵێت شیعر زمانە و زمانی شیعریش لادانە لە زمانی ئاسایی، گەر هەوڵی تێکشکانی زمانی ئاساییش بدرێت ئەوا بەشێوازێکی تازەتر بنیاتی دەنێتەوە، هەرچەندە لە سەدەی نۆزدەدا کە شیعری ڕۆمانتیکی لە ڕۆژئاوا سەریهەڵداو نازك مەلائکە لە سییەکانی سەدەی بیستدا هێنایە عێراقەوەو دوای دوو دەیە گۆران هێنایە ناو شیعری کوردییەوە، بەس وەك کەهێن زمانی شیعر تەنانەت لە زمانی پەخشانیش

جیادەکاتەوەو دوەمیان بە زمانی سفری نووسین ناودەبات، لێ لەم زەمانەدا سنووری ژانرە ئەدەبییەکان هێندەی کاڵبوونەوەی بەخۆوە بینیوەو پێکداچوون تێیدا ڕ وویداوە، هێندە سنوورو جیاکارییان لە نێواندا نەماوە، ئاوهاش ئەدۆنیس زمانی شیعر بە زمانی ئاماژە ناودەبات و لەکاتێکدا زمانی ئاسایی زمانی ڕوونکردنەوەیە، ئەمەشە وا لە شیعر دەکات ئەوە بڵێت کە لە زمانی ئاساییدا نییە، کەواتە زمانی شیعر خۆی لە خۆیدا دیاردەیەکی شێوازگەرایییەو شێوازی هەر شاعیرێك بریتییە لە بەشێك لە ئەزموونکردنی شیعر نووسین و کۆو سەرجەم هەوڵەکانی ژیانی دادەنرێن بە ئەزموونی هەر شاعیرێك.

وتارێکم

لە گوتاری (شیعر؛ تییمە، بیرۆکەو تەکنیك)دا کە نزیکەی ٢٥٠٠ وشەی لە خۆ گرتووە، لە مەتن و پاشکۆیەك پێکهاتووە، مەتنەکە بابەتێکی شرۆڤەکاریی شیعرە کە بە عەرەبی لەژێر سەردێڕی (الشعر ثيمة، فكرة، تقنية)دا لە رۆژنامەیەکدا بڵاومکردووەتەوە.

لەهەمان وتارداو لە پاشکۆکەدا واتا (بەرەنجام)دا ئەو بۆچوونانەم بەسەر دەقێکی شیعری شاعیر (شوان تۆفیق)دا پراکتیزە کردووە، تیایدا تەنیا بە دوو دێڕ ئاماژەم بە پێگەی ئیلکترۆنی شیعریی (تەم) کردووە کە کۆی گشتی ئەم دوو ڕستەیە ٢٧ وشەیەو بەمجۆرە هاتووە:

١- ئەو شاعیرانەی لە(تەم)دا کۆبوونەتەوە بە شاعیرانی (سەعلوك) ناو دەبەم.

٢-ئەو شاعیرانەی لە(تەم)دا کۆبوونەتەوە هەریەکە خاوەنی شێوازێکی جیای نووسینی شیعرو دنیابینی شیعرە، جیاواز لەوانی دی.

رەخنەیەك

بەڕێزێك وتارێکی نووسیوە لە ژێر ناونیشانی (ڕاکردن به دوای تراویلکەی ئەزموونی جیاوازی شیعریی!..) دژی ئەو بۆچوونەی من کە لەو دوو دێڕەی سەرەوەدا هاتووەو تیایدا نووسیویە:

(نووسەرێك لە وتارێکی درێژدا باس لەوە دەکات کە هەموو ئەو شاعیرانەی لە ماڵپەڕی (تەم) دەنووسن و شیعر بڵاودەکەنەوە، لە ڕووی ئەزموون و جیهانبینییەوە شاعیری جیاوازن لە هەر شاعیرانێکی دیکە).

وەڵام و تێبینییەکانی من:

ڕەنگە گەر خوێنەر ئەو دوو ڕستەیەی سەرەوەی من ورد بخوێنێتەوە مەبەستەکانی منی زیاتر بۆ ڕوون ببێتەوە کە بەمجۆرەیە:

١- بۆ ئەوەی نەکەوینە بڕیاری هەڵەوە باشتر وایە شتەکان لە شوێنی

خۆیاندا ببینین و دابنێین، بۆ نموونە ئەو وتارە درێژە تایبەت نییە بە باسی (تەم)، بەڵکو لە بەشی بەرەنجامەکەدا تەنیا بە ٢٧ وشە لە کۆی ٢٥٠٠ وشە وەکو بیرووڕای خۆم بەرانبەر هەوڵە شیعرییەکانی پێگەی (تەم) نووسیومە.

٢-سەبارەت ڕستەی یەکەم؛ دەربڕین و وەسفکردن و هێنانە ئارای زاراوەی (سەعلوك) لە شیعردا، هاوچوونییەك دەخاتە ڕوو لە نێوان سیماکانی ئەو شاعیرانەی قۆناغێکی کۆن و شاعیرانی ئەو پێگەیەدا، هەر ئەو سیفەتەش بوو ڕامبۆی کردە پێشەنگ لە شیعردا، کەواتە شیعری ڕەسەن دەستەمۆ نابێت.

٣- وەك لە وتارەکەدا نووسیومە هەر شیعرێ و مۆرکی تایبەتی و شێوازو تێگەشتنی شاعیرەکەیەتی و پەنجە مۆری کەس بە کەس ناچێت، بەڵام شێواز دەکرێت گۆڕانکاریی و پێشکەوتن بەخۆوە ببینێت، ئەمە ئەوە ناگەیەنێت هاوشێوەیی لە دنیابینی و شێوازی هەندێکدا نەبێت، من نا بەڵکو تەنانەت هەندێك لە ڕەخنەگران، شیعر بە جۆرێك لەلاسایکردنەوە وەسف دەکەن، ئیتر یا لاسایکردنەوەی سروشتە یان هی ئەوانی تر، بەڵام گرنگە شتێکی تری لێ بخولقێنرێت، واتا وەك فەلسەفە دەڵێت دوو بەرد لە یەك دەخشێنرێت لە ئاکامدا ئاگری لێ پەیدا دەبێت کە ڕەگەزێکی نوێیە.

٤- من بە هیچ جۆرێك باسی ئەزموونم نەکردووە، ئەزموون واتا کۆی هەوڵەکانی شاعیرێك، چ جای هی ئەو هەموو شاعیرەی لەو پێگەیەدا بەرهەمیان بڵاوکردووەتەوە! کە کارکردن لەسەر ئەو پێنجە ساڵانەك دەخایەنێت، بەڵکو من باسی (شێواز)و(دنیابینی)م کردووە، هەردووکیشیان بەشێکن لە هەر شیعرێك، واتا هیچ شیعرێك بێ شێوازو دید و روئیا نابن. نەخاسمە ئەم زەمەنە زەمەنی تایبەتمەندییەکانەو لەبری ئەوەی بە جوملە ڕەفزی ئەوانی تر بکەینەوە، پێم باش بوو کاکی نووسەر لێکۆڵینەوەی ڕەخنەیی لەسەر چەند دەقێك لەو دەقانە بنووسیایە بەو میتۆدەی خۆی باوەڕی پێیە، چونکە تەنانەت شیعری شاعیرێك لەگەڵ شیعرێکی تری خۆیدا ڕەنگە جیاواز بێت، لەکاتێکدا قەیرانی ڕەخنەی شیعریی لای ئێمە بەڕوونی دیارو بەرچاوەو ئەوەی کە دەیبینین و بووەتە مۆد زیاتر یەخەگرتنی گەران و شەڕکە بەکەسە، جگەلەوە شیعر بەس پەیام نییە تا ئێمە وەکو وتارێکی ڕامیاریی سەیری بکەین.

٥- ئەم گشتگیرکردنە ئەوە ناگەیەنێت خاڵی لاواز لە دەقەکاندا نەبێت، بەڵام یەك خاڵی بەهێز لەهەر دەقێکدا هەبێت بەسە بۆ چێژ وەرگرتن و بەهرەمەند بوون لێی و جۆرێك لە جیاوازبوون، چونکە شیعر لە زۆر

لایەن و پنت و ڕێگەز پێکهاتووە، هەر بەڵگەش بە ڕاستی ئەم ڕایە ئەوەیە کە من لە وتاری (نوخبەی شیعر بەرەو کوێ؟) باسی کێشەکانی (وێنەی شیعر)م کردووە لای شاعیرێك لەو شاعیرانەی لەو پێگەیەدا شیعری بڵاوکردووەتەوەو چاوەڕوانی بەرەوپێشچوونی لێدەکرێت، جگە لەوەی لەسەر دوو شیعری تری ئەو پێگەیە لە وتاری (ئەنتەلەژیاو میتافیزیکیای دەق)دا باسی خاڵی درەوشاوەی دوو دەقی شیعریی ترم کردووە.

٦-تێڕوانینەکان بەرانبەر شیعر جیاوازن، چێژو تێڕوانین وسەلیقە وقووڵبوونەوەو شارەزایی وهتد… ئەمە دەبینن، ئەمەش دەبێتە هۆی ئەوەی ڕاکان تەنانەت بەرانبەر شیعرێکیش جیاواز بێت، بۆ نموونە عیزەدین زەکی زادە دەربارەی شیعرەکانی تەم دەنووسێت (دڵخۆشم، لەو پێیجە تا ئێستا دەقی خراپم نەدیوە)، بەڵام لە هەمانکاتدا ئاساییە بەڕێزی خاوەن وتار بەجۆرێکی تر لەشیعرەکان تێبگات و تێبینییەکەی لە خاڵی تییمای شیعردا چڕبکاتەوە و بنووسێت:(زۆر بە ڕوونی هەست بەوە دەکەین کە نە لە ڕووی جیهانبینی، نە لە ڕووی ئەزموونیشەوە ئەم شاعیرانە نەك لە یەکتر جیاواز نین، بگرە لاسایی یەکتریش لە ڕووی تێمای شیعری دەکەنەوە، وەك بابەتی ڕەشبینی و ڕەتکردنەوەی نیشتمان و ڕەخنەگرتن لە سیاسەت و پووچگەرایی ژیان و چەندان بابەتی هاوشێوەی دیکەش. ئیدی نازانم کامەیە جیهانبینی و ئەزموونی جیاواز، گەر شاعیرانێك هەموویان هەمان بابەتیان کاوێژکردەوە؟)

٧-من خۆم هاوڕای بەڕێزی نووسەری وتار نیم و وابزانم ئەویش ڕێگەی ئەو ئازادییەم پێ بدات لە هەڵبژاردندا، لەو بڕوایەدام بەڕێزیان زۆر بڕیارێکی خێراو گشتگیری داوە بەسەر ئەو دەقە شیعریانەدا، تا بەدەقێك بگوترێت باش یان خراپ زۆر فاکتەر هەن دەبێت پێشچاوبخرێن و هەموو ڕێگەزەکانی شیعر لێکبدرێنەوەو دوایی ئایا ئەدەب پێیەکی لەناو واقیع و پێکەی تری لە ناو ئەندێشەدا نییە؟ ئایا دەبێت خەونی شاعیران سەبارەت واقیع سەرکوت و سەرکۆنە بکرێت؟ ئەی گوایا دەبێت بۆ (کامۆ)و (سارتەر)و(کافکا)و دەیانی تر بگوترێت هیچیان نەنووسیوەو کاوێژی یەکتری دەکەنەوە چونکە نووسینەکانیان ڕەشبینی تێدایە؟

٨-لە خاڵێکی تری نووسینەکەی بەڕێزیاندا هاتووە:

(گۆران کاتێ شیعری کوردی نوێ دەکاتەوە، نایەت وەك نالی و پیرەمێرد بنووسێت، نایەت بە گشتی شیعری سەروادار، ئاسایی بنووسێت، بەڵکو زمان و دەربڕین و تۆپۆگرافیا و ڕووبەری دەقی شیعری پێش خۆی جێدێڵێت و بە جیهانبینییەکی تازەوە شیعر دەنووسێت. بێگومان گۆران لەو نوێکاریەدا بە تەنها نەبوو، بەڵام بۆچی تەنها

ناوی وەك وەك نوێكەرەوەی شیعری كوردی ، بە ئاراستەی شیعری ئازاد دێت؟ چونكە تەنها ئەو توانی سیما و خاسیەتەكانی شیعری ئازاد دابهێنێت).

پێویستە ئەو ڕاستییە بزانرێت كە داهێنان و جیاوازبوون لە شیعردا مانای دەرچوون نییە لە كۆی ئەزموونی شیعری جیهانیی كە بوونی هەیەو لەئارادایە، ئەمە كارێكی نەك ئاستەم بگرە ڕەنگە محاڵ بێت، ڕەنگە لە سەدەیەكدا یەك قوتابخانەی شیعریی سەرهەڵبدا، هەر بۆ نموونە تەماشای قۆناغەكانی كلاسیكی و ڕۆمانتیكی بكە بزانە چەندان ساڵیان نێوان بووە؟ دۆخی ژیاریی كاریگەریی گرنگ لەوبوارەدا دەگێڕێت، نازانم گەر بەڕێزیان لە (زمان و دەربڕین و تەپۆگرافیا!)دا ببینن ئەوە ڕای خۆیانە. بەڵام ئەو تێگەشتنەی سەبارەت بەوەی كە دەبێت وەكو گۆران بكەین تا جیاواز بین ڕەنگە كەمێك پێداگیری تێدا بێت، ئەمە وەڕای ئەوەی گۆران خاسیەتەكانی شیعری ئازادی دانەهێنا وەك نووسیویەتی، بەڵكو گۆران گواستییەوە بۆ ناو ئەدەبی كوردی كە پێشتر لە ئەدەبی ڕۆژئاواو دوایی عەرەبی پێی دەنووسران، بەڵام سەلیقەی شیعریی گۆران زۆر شاعیرانە بەرجەستە بوو لەگەڵ ئەو قوتابخانەیەدا و ناوی ئەو بە پێشەنگ هێنرا.

٩-من سوپاسی بەڕێز نووسەری بابەت دەكەم و پێی دەڵێم: ئافەرین بوێریی سیفەتێكی گرنگی نووسینە، با ڕاكانیشمان لێكتر جیاواز بێت، چونكە گەر بابەتێك نەهروژێنرێت هیچ وتووێژێك نایەتە گۆڕێ و ڕەنگە مەودای لێك تێگەشتن زۆر لێك دووربخاتەوە، جارێكی تر سوپاسی دەكەم كە چەندان ساڵە دەسەزانە بۆ دوای وشەدا وێڵەو دەیەوێت خزمەت بە بوارە جیاوازەكانی فەرهەنگی كوردی بكات و لە زۆر بواردا دەنووسێت، بێگومان تا چەندەكیش نووسەر قووڵتربێتەوە بە مەعریفە پڕ چەك بێت و بۆ زمانی تر بخوێنێتەوە بەدواداچوونی هەبێت هەندێ گوتارەكان پشت ئەستورتر دەبن بۆ بەڵگەو سەلماندن و شارەزایی زیاتر.

دوماهیی

لە كۆتاییدا حەز دەكەم ئەو ڕاستییە بڵێم كە نووسینی ئەو ٢٧ پیتەی من لە وتارەكەمدا سەبارەت هەوڵە شیعرییەكانی پێگەی (تەم) مانای ئەوە نەبوو هەموو ئەو وشانەی لەوەدا دەنووسرێن لە ڕووی شیعرەوە هاوڕایان بم، بەڵام من وەك موتابەعەكارێك كە حەز بەسەرودەری شیعر دەكەم، بەشێوەیەكی گشتی باسم كردوون و لە ڕاستیشدا گەر بۆ ویژدان بم دەبێت دان بەوەدا بنێم ئەو شیعرانە زۆر هەوڵی جوانن و بگرە زۆر لە نوخبەی شیعرنووسانی ئەم نەوەیە لەوەدا دەنووسن، هیچ

پەیوەندییەکیش من نابەستێتەوە بە (تەم)ەوە جگە لە موتابەعەکردن و جارجاریش نووسینی شیعر، بەڵگەشم بۆ ئەم قسەیە وتارەکی ڕەخنەییمە کە لە بـواری زمـانەوە سـەبارەت بە هەوڵـی شیعریـی سـەرپەرشتیاری پێگەکەیە، لە مـاوەیەکی کەمـدا لە بڵـاوکراوەیەکی کاغەزیـدا چـاپ دەبێت، کە ئەوە دەسـەلـمێنێت پێوەریی هاوڕێتی لای من هەرگیز نابێتە هۆی ئەوەی بڕیارو تێڕوانین و چێژی شیعرم لا شێلو بکات.

....

تێبینی/ وەڵامی ئەو بابەتەی له ڕۆژنامەی هەولێر ژماره (4354) له 14/8/2025 بڵاوکراوەتەوە

جیلـــــی تەم.. بە پێنووسـی: ڕێبوارعوسمان یاسین

مستەفا سەباعی هزرڤان لە وتەیەکی بەناوبانگدا دەڵێت: گەر خامە کەوتە دەستی نەفام و چەك لە دەستی تاوانکارو دەسەڵات لە دەستی ناپاکدا بوو، ئەوا نیشتیمان دەبێتە جەنگەڵێك و کەڵکی ژیانکردنی نامینێت.

ئەم زۆرانبازییە مێژووییەی نێوان ڕاستی و ناڕاستی، ستەم و داد، دەسەڵات و ڕۆشنبیر جەدەلێکی مێژوویی لەخۆ دەگرێت، زۆرانبازییەکەش زۆر شێوەی جۆراوجۆر بەخۆوە دەبینێت، بەڵام هەرگیز نابێت ئەوەمان لە بیر بچێت بڕیارو وشەی زاڵ هەمیشە پێوەر نییە بۆ ڕاست و دروستی بڕژێرەکەی، بەو مانـایەی : هەمیشە مێـژوو بەهێـز دەینووسێتەوە، بەڵام کەمینەی ئەوانەی لە دەرەوەی ئەو بازنەیە بوون، هەرچەندە توانای مادديیان نییە، مانای ئەوە نییە چەوت بن و دەبێت سەرکۆنە بکرێن.

وەك چۆن لە کۆمەڵگا پاشکەوتووەکاندا هەر کەسێك دەستی خامەی گرت دادەنرێت بە ڕۆشنبیر، بەڵام ئەم تێڕوانینە گەر جارانێك ڕێژەیی بێت ئەوا جارانێکیش سەر لەبەری ڕاست نییە و ڕەنگە کەسی خامەبەدەست پێچەوانەی ڕۆشنبیرێتی بنووسێت و بجوڵێت.

بەتایبەتی وەك ئەفلاتۆن دەڵێت: زۆرینەی خەڵك لە دیدگای دەسەڵاتەوە شێوەنگێزن.

ئەوا زۆر ئاساییە ئەو ڕەهاییەی پێوەری دەسەڵاتەکان، کە سەرچاوەی

مانەوە و هێزی خۆی لە زێر ڕووەوە زامن کردووە جێی مشتومڕ و وتووێژ بێت، بۆیە ئاوها بە متمانە بەخۆبوون و ڕاشکاوانە دژی خاوەن فیکرو داهێنان وهاونیشتمانیانی خۆیان دەکەونە سەنگەرەوە.
هەرچەندە وەك نعەم چەمسکی دەڵێت: ڕۆشنبیری ڕاستەقینە هەڵگری حەقیقەتە بۆ ڕووی هێزدا. بەڵام مەخابن لە ژینگەی دەسەڵاتە تۆتالیرەکاندا، کە کۆمەڵگای ئێمەش بەشێکە لەو ژینگانە، دەسەڵات سوپایەك لە خامە بەدەستان لەدەوری خۆ دەکاتەوە بۆ ڕەوایی دان بە بوونیان و ڕەفتارو دروشمەکانیان.
کە هەیە نەزانێت لە کوردستان دەرکردنی گۆڤارێك یان ڕۆژنامەیەك یان دروستکردنی دەزگایەك یان بنکەیەکی ڕۆشنبیریی یان کەناڵێکی ڕاگەیاندن و تاد... تێچوونی ماددی گەورەکەو ئێمەش لە توانای بابای نووسەری بێ کارو بێ داهاتدا نییە، بگرە بەشێك لەو میدیایانەی دەسەڵات و سەبەریش پاداشت دەدەن بە نووسەرەکانیان، ئەوانیش لەبەرانبەردا هاوسۆزی خۆیان لە نووسینەکانیاندا بۆ جۆرێك لە جۆرەکان بۆ ئەو دەزگاو بڵاوکراوانە و دیدو ئایدیاکانیان دەدەبڕن، جا یان ڕاستەوخۆ ئەرگانی حیزبین، یان میدیای سەبەرن و خۆیان بە ئازاد ناوزەد دەکەن، بەڵام بە پرسیارێکی ئاسان دەتوانین ڕاستی و ناڕاستی ئەو وەڵامە چنگ بخەین کە سەربەخۆن یان نا؟ کاتێك بپرسین سەرچاوەی داهاتتان لە کوێوە وەردەگرن؟
لە هەمان کاتدا لەرەو لەوە چەند هەوڵیکی بچووکی تاکەکەسی هەن کە داهاتی ماددی زۆریان تێناچێت، وەك بەڕێوەبردنی پێگەیەکی ئەلیکترۆنی، کە لە بەردەستی زۆر کەسدایە. بەڵام کێشەکە ئەوەیە دەسەڵات چاوی بەو هەوڵە تاکە کەسیانەش هەڵنایەت و گەر هیچیان بەرانبەر نەکرێت، ئەوا فەرامۆش دەکرێن و پەراوێز دەخرێن و دەخرێنە لیستی ڕەشەوە، ئیدی وردە وردە کاتێك بێلایەنییان دەردەکەوێت و ئاوازیان لە گەڵ کەڵاوەی دەسەڵاتدا یەکنایەتەوە دەخرێنە بەر پلارو هێرشی ناڕەوای خامە بەدەستانی میدیای سەبەر.
یەکێك لەو ماڵپەڕە جوان و وێژەییانەی ڕەوتێکی بێلایەنی هەیەو هیچ پەیوەندی بە پۆڵەتیك و دەسەڵات و کاروباری سیاسەتەوە نییە، ماڵپەڕی شیعری (تەم)ـه، چەند شاعیرێکی لاو بەرهەمەکانیانی تێدا بڵاو دەکەنەوەو سوود لە ئەزموونی یەکتری دەبینن و تێیدا ڕەوتی وێژەو شیعری کوردی هاوچەرخ تاووتوێ دەکرێت و بەهێیەوە پێشدەکەوێت، تەنیا ئەوەی کەیان دەکاتەوە شیعرەو هیچ ناسینەکی پێشوەختە لە نەوانیاندا بوونی نییە، بە حوکمی ئەوەی هەریەکەو لە ناوچەیەکەوە دەنووسێت و هەست و نەستی خۆیانی تێدا دەئافرێنن.
شیعر کە ئەرستۆ سەبارەتی دەڵێت: زۆر لە مێژوو فەلسەفئامێزترە، چونکە مێژوو مامەڵە لەگەڵ چەندێکیدا دەکات و شیعر مامەڵە لەگەڵ

هەمەکیدا دەکات. یان وەک پاتریک لویس ئاماژەی پێدەکات: شیعر تونێلێکی تری ڕووناکییە. لە کاتێکدا سۆمەرست مۆم بە تاجی ئەدەب ناوی دەبات و بە باڵاترین ئاستی دەربڕینی هۆش دایدەنێت.
کەی ڕەوای حەقە پلار بگیردرێتە ئەو هەوڵانەی کە بە دەسکەوتی ماددیی بە دوای خزمەتکردندا دەگەڕێن و ماندوو و دەبن و شەونخونی دەچێژین.
لەم دوایانەدا نووسەرێک لە ڕۆژنامەی (هەولێر)ەوە ئاوها پلاردەگرێتە ئەو شاعیرانە و دەنووسێت: (بگرە لاسایی یەکتریش لە ڕووی تەمای شیعری دەکەنەوە، وەک بابەتی ڕەشبینی و رەتکردنەوەی نیشتیمان و ڕەخنەگرتن لە سیاسەت و پووچگەرایی ژیان و چەندان بابەتی هاوشێوەی دیکەش، ئیدی نازانم کامەیە جیهانبینی و ئەزموونی جیاواز، گەر شاعیرانێک هەموویان هەمان بابەتیان کاوێژ کردەوە؟).
سەرەتا پێویستە ئەوە بگوترێت کە قسەکردن لەسەر شیعر باشترە بە ئەهلی ئەو هونەرە جێبهێڵین، بەڵام وەک چۆن کاکی ڕۆژنامەوان ئەم ڕایەی دەربڕیوە، منیش وەک خوێنەرێک دەبێت ئەوە بڵێم کە شیعر دنیایەکی زۆر بەرفراوانترە لەوەی بە چەند وشەیەک پێناسەی بکەین، ئەوانەی دەنووسرێن تەنیا تێڕوانین و تێگەشتنی ئەو کەسانەیە بە شیعر، لەبیرمان نەچێت شیعر لەگەڵ سەرهەڵدانی مرۆڤدا بوونی هەبووەو دەربڕینێکی هونەرییەو هەست و سۆز تیایدا دەستەوملانی تەما دەبێت و مانای قووڵ لە چەند زاراوەیەکی هونەریی چڕدا لە خۆ کۆدەکاتەوە، کاریگەری و خرۆشان لە ناخدا بەرپا دەکات. جۆروشێوەی ئەم هونەرە ڕەوانبێژییە هێندە بەربەڵاو و هەمەڕەنگە هەرگیز ناتوانرێت بە چەند وشەیەک هێڵێکی ڕاست وچەپ بەسەر ئەو پێکهاتە هزریی و هەستەکی و زمانەوانییانەدا بهێنرێت گەر بمانەوێت بە ویژدانەوە مامەڵەی لەگەڵدا بکەین.
با بوار بەو شاعیرو لاوە خێرلەخۆنەدیوانە بدەین بنووسن و دەم کوتیان نەکەین، ئەوانە ئاوێنەی هونەریی واقیعەکەیانن و بەس لەبەرئەوەی وەکو ئێمە بیر ناکەنەوە و بابەتی شیعرەکانیان بە دڵی ئێمە نییە پەراوێزیان نەخەین، دەستمایەی ئەوان هەر وشەیە و دڵنیام کەسانێکی ئاشتیخوازن و زیانیان بە هیچ دەستەو لایەنێک نییە، وەک بەرپرسیارێتی ئاکاریی گەر هانیان نادەین و ئاسانکارییان بۆ ناکەین با پاشقولیان لێ نەگرین، دەرگای ڕەخنەی پرۆفیشناڵیش هەرگیز داخراو نییە، ئەگەر کەسانی تایبەتمەند بیانەوێت لەو دەرگایەوە شیتەڵەی پێکهاتە جۆراوجۆرەکانی ئەو شیعرانە بکەن، دەتوانن لایەنە گەش و لاوازەکان بێ لایەنگیریی یاخود بەرەنگاربوونەوە دەستنیشان بکەن.
لەو بڕوایەدام جیلی تەم تەنیا ئەوانە نین لەو ماڵپەڕەدا دەنووسن،

بەڵکو ئەوەی ئەوان دەینووسن ئازارە جوانەکانی سەراپای میللەتێکە کە بۆ دەیان ئەزموونی تاڵدا تێپەڕیوە و دەیهەوێت تروسکەی ئاسۆیەکی گەش ببینێتەوە و هەر زوو گەواهییەکی گەش بەر دیدگایان دەتەنێت و ئەوانیش ئاوها خۆیان و ژیان و ئەزموونەکانیان دەشیعرێنن.

دەڤەری مەرگە
٥/١٢/٢٠٢٥

کۆتایی ستەمکاران.. نووسینی: حسونە المصباحی.. وەرگێڕانی: ئاکۆ عەبدوڵڵا

پرۆکۆپی مێژوونووسی بەناوبانگی بێزەنتی کە ساڵی 562 ی زاینی کۆچی دوایی کردووە، دەگێڕێتەوە: “گیلیهەری دوا پادشای (ڤەندال) کە لە ئامێزی بنەماڵەیەکی ناوداری شاهەنشایی پەروەردە ببوو، یەکجار بەهێز و دەسەڵاتداریش بوو، لەکۆتایی فەرمانگێڕییەکەی، هەڵات، دواتر پیر بوو و لەبەرامبەر دوژمنەکانی، ساڵانێکی لەئازار و بێهیوایی و ترس بەسەربرد. لەکۆتاییدا دەستگیر کرا و بەکۆت و بەندی ئاسنین بەرەو قەرتاجە براد. ئەوسا لەبەردەم ئاپۆڕەی زۆری دوژمنەکانی کە لەسەر ڕێگەی وەستابوون، دایە قاقای پێکەنین و لەسەر ئەوەش بەردەوام بوو. بەجۆرێك دوژمنەکانی وەهایان زانی بەهۆی ئەو شتانەی لەپاش شکۆ و دەسەڵات، دووچاری ببوو، شێت بووە. بەڵام پرۆکۆپ وەهای نووسیوە (گیلیهەر لەقاقای پیکەنینی دا دوای ئەوەی گەیشتە ئەو قەناعەتەی، ژیان لەکۆتاییدا جگە لەپێکەنینی درێژ بەو و بەهەمان شێوەش بەڕووداوە خۆش و ناخۆشەکانی، شایانی هیچ شتێکی دیکە نییە).

پێدەچێت کۆتایی ئەو ستەمکارانەی جیهانی سێیەمیش لەسەدەی رابردوو بەخۆیانەوە بینی، هەمان شێوە بێت. ئەدۆلف هیتلەری سەرکردەی نازییەکان، کە خەونی بەوە دەبینی ئەڵمانیا فەرمانڕەوای جیهان بکات و نەژادی ئاریش بەسەر هەموو نەژادەکانی دیکە باڵادەست بێت،

کاتێك دڵنیابوو دەسەڵاتەکەی بەرەو کۆتایی دەچێت، خۆکوشتنی پێباشتر بوو. کاتێکیش سوپای سوور گەیشتە ناو بنکەی نیشتەجێبوونی لەشاری بەرلین، هیچ شوێنەوارێکی ئەویان نەدۆزیەوە. پێدەچێت لەترسی ئەوەی بێت گاڵتە بەچاوتێبڕینەکەی بکەن، مردنی هەڵبژاردبێ.
لەبەهاری ساڵی 1945 کاتێك جەنگی دووەمی جیهانی گەیشتە کۆتاییەکەی، بەرگریکەرانی ئیتاڵی توانییان مۆسولینی دەستگیربکەن، کە لەناو جلی جوتیاران خۆی شاردبۆوە. دواتر گوللەبارانیان کرد.
جەنەراڵ فرانکۆش کە ماوەی چل ساڵ بەزەبری ئاگر و ئاسن، حوکمی وڵاتی ئیسپانیای کرد. ماوەی چەند هەفتەیەك لەگیانەڵادا بوو. پشتیوانەکانی رۆژانە لەدەوری کۆشکەکەی کۆدەبوونەوە بۆ دەربڕینی غەمباری خۆیان لەو دابڕانەی ئەو. رۆژێکیان جەنەڕاڵ فرانکۆ هۆشی هاتەوە سەرخۆ، کاتێك گوێی لەدەنگەدەنگی ئەو هەموو خەڵکە بوو، بەکەسەکانی دەوروپشتی وت: "ئەو هەمووە خەڵکە بۆچی لێرە وەستاون؟" لەوەڵامدا پێیان وت: "جەنەڕاڵی بەڕێز، گەل هاتووە ماڵئاوایت لێبکات!" ئەویش پێیان دەڵێت: "جا گەلە خۆشەویستەکەم خەریکە بەرەو کوێ دەچێت؟!".
دەڵێن ستالینیش ژیانی دوا مانگەکانی پڕ بوو لەتارمایی هەموو ئەو کەسانەی کە پێشتر بەرەو کوشتارگە یاخود ئۆردوگا سەختەکانی سیبیریای ناردبوون. لەناو خەویش بەتوندی هاواری دەکرد و لەهەمووانیش سڵی دەکرد، تەنانەت لەکەسە نزیکەکانیشی. لەو بڕوایە بوو بەنهێنی پلان لەدژی دادەڕێژن.
دوای رووخانی دەسەڵاتەکەشی، شای ئێران لەوڵاتێك بەرەو وڵاتێکی دیکە چوو. بەدوای شوێنێك دەگەڕا تێیدا نیشتەجێ بێت، بەڵام هەموو وڵاتەکان، تەنانەت ئەوانەی کە پێشتر پێوەندی هاوڕێیەتیشیان لەگەڵ رژێمەکەی هەبوو، رازی نەبوون پێشوازی لێبکەن و بیگرنەخۆیان. تا لەکۆتاییدا لەمیسر نیشتەوە و بەسەر (ئەنوەر سادات) بوو بەمیوان. لەوێدا دوای ماوەیەکی کورت بەسەر دروستبوونی ئەوەی بۆ (کۆماری ئیسلامی ئێران) ناوبراوە، کۆچی دوایی کرد. جەنەڕاڵ (پینۆشی)ش کە ساڵی 1973 رژێمی (سلڤادۆر ئەللیندی) رووخاند، دوا ساڵەکانی تەمەنی وەك تاوانبار لەنێو دادگاکان بەسەربرد. کە مردیش شیللییەکان بەملیۆنەها کەوتنە سەر شەقامەکان و دڵخۆشی خۆیان دەربڕی.
رۆماننووسە گەورەکانی ئەمەریکای لاتین، لەوانە ئۆگستۆ روا باستۆس و میگال ئەستۆریاس و ڤارگاس یوسا و گابریل گارسیا مارگیز، گرنگییان بەو رژێمە دیکتاتۆریانەدا کە لەوڵاتەکانیان فەرمانڕەوا بوون. لەهەوێنیشیان دا شاکاری وەها هێنرا بەرهەم، کە هەردەم لەیادگای مرۆڤایەتیدا بەگەشی بمێننەوە. رۆمانی (پایزی بەتریق) ی گابریال

گارسیا مارگیز لەهەموویان چاکترە، پاڵەوانەکەی دیکتاتۆرێکە ل□ تەمەنی 250 دەمرێت کە ئەوە تەمەنی ئەو رژێمە دیکتاتۆریانەیە کە زۆربەی وڵاتانی ئەمەریکای لاتین بەخۆیانەوە بینیوە. ئەو دیکتاتۆرە لەو بڕوایە بوو (پەرستنی دەسەڵات) تاکە چارەنووسیەتی. مرۆڤێکی دڵڕەق و ریسوا بوو. (تێربوونی لەبرسی بوونی سەرچاوەی دەگرت) که کۆتایی نەدەهات. بڕوای بەوە بوو (درۆ لەڕاستگۆیی باشترە و لەخۆشەویستیش بەسوودترە و لەحەقیقەتیش زیاتر دەمێنێتەوە). لەکاتی (وردبوونی گەڵای پەرتبووی پایزیشی) گەیشتە ئەو بڕوایەی (خاوەنی رەهای دەسەڵاتەکەیتی). دوای گیانەڵای تاڵیش، کاتێك مرد، جەماوەر بەپەلە بەناو شەقام و گۆڕەپانەکان وەردەبن و بەدەڕبرینی خۆشی خۆڕسکانە، گۆرانی بەخاکسپاردنی دەڵێن. هێندەی پێناچێت سیاسرکە کەچەرەکان لەڕێگەی پەنجەرەکانەوە دەچنە ناو کۆشکەکەی و بەدەنوك دەرگە ئاسنینەکان دەکەنەوە. کاتێکیش خەڵکی بەلێشاو دەچنە ناو کۆشکی سەرۆکایەتی، دەبینن لەسەر مێزێکی دارینی لووسی درێژ، قاپ و قاچاغ هەیە کە هێشتا پاشماوەی خۆراکی نیوەڕۆی رۆژی یەکشەممەی لەناوە کە بەهۆی تەوژمی تۆقانی لەپڕ، دەستبەرداری ببوو. لەژێر پریشکی خۆریشدا چەند ستڵێك دەبینن شۆراوی بۆگەنییان لەناودایە. ئاودەستەکانیش کراوەبوون و بێ سەرپۆش بوون. قەوزە و کژ و گیاش لەهەموو لایەکدا روابوون. کۆشکی سەرۆکایەتیش کە هێمابوو بۆ خراپە و گەندەڵی و چەوساندەوە و سەرکوتکاری، وێران ببوو. لەناویدا چێڵەکان دەسوڕانەوە و بەسمەکانیشیان رایەخە شڕەکانیان دەکوتا و مەخمەلی پەردەکانیشیان هەڵدەڵوشی. ئەو تابلۆیانەشیان شکاند بوو کە قەدیس و جەنگاوەرەکانیان بەرجەستە دەکرد. ل□ه□□□ی کۆبوونەوەکانیش تۆپەڵەی کرم لەڕیخی مانگا وەرهاتبوو. بەهۆی ئاوێنە گەورەکانی دیواریش، وێنە ناشیرنەکەی سەرۆك چەند بارە دەبۆوە. ئایا ئەو وێنەیە‌ی گابریال گارسیا مارکیز لەشاکاری (پایزی بەتریق) بۆ دیکتاتۆری کێشاوە، بەرجەستەکەری هەموو ئەو ستەمکارە عەرەبانە نییە کە لەسەدەی بیست و سەرەتای ئەو سەدەیە ناسیمانن؟ ئەوە‌ی دەیە‌وێت لەوە دڵنیابێ، با ئەو رۆمانە مەزنە بخوێنێتەوە یان لەنوێ بیخوێنێتەوە…

ئە ئاخر بۆچی بە دەفتەر؟..
نەوزاد بەندی

لە هەموو وڵاتانی جیهاندا، کاتێ کارەساتێکی سروشتیی یان جەنگ ڕوو دەدات، کاربەدەستانی ووڵات بە پێی توانا قەرەبووی زیان لێکەوتووان دەکەنەوە ..
تەنانەت گەورە مافیایەکی یابانی وەک یاکوزا، لە زەمینلەرزە وێرانکەرەکەی 11ی مارتی 2011 دا، خواردن و ئاو و پێویستیەکانی ڕۆژانەی بە ژمارەیەک لە زیانلێکەوتووانی بومەلەرزەکە دابین کرد.
ئەمە ئەچێتە قاڵبی مرۆڤایەتیی و هەستکردن بە ئەرکی سەرشان گەر لە بچوکترین ئاستیشدا بێ، بەرامبەر بە مرۆڤەکانی تر.
ساڵی 1991 کە کوردستانی باشور توشی کۆڕەو بوو، ملیۆنان کەس ڕوویان کردە سنوورەکانی تورکیا و ئێران و .. لە ئۆردوگای پەنابەریدا جێگیرکران، تیمەکانی ڕێکخراوە مرۆییەکان بە کۆمەک و فریاگوزاریی سەردانی قوتابخانەکانی کوردستانی ئێرانیان دەکرد، منداڵ هەبوو شیرینییەک یان پسکیتێک کە بە ڕۆژانەکەی کڕیبووی، نەیدەخوارد و دەیدایە ڕێکخراوە خێرخوازییەکان هەتا بیدەنە منداڵەکانی ئێمە.
بەڵام ئەوەی لەم دواییەدا سەرنجی ڕاکێشام، دۆخێکی تەواو جیاواز و گاڵتەجاڕییە، لە کارەساتەکانی ئەم دواییەی لای خۆماندا، کاتێ بازاڕێک ئەسوتێ یان لافاو هەڵدەستێ یان شەڕە تەقەیەک ڕوو دەدات، هەندێ لەو زیان لێکەوتووانە یان هەموویان جۆرێک لە زیادەڕۆویی لە نیشاندانی زیانەکانیاندا پەیڕەو دەکەن، بە تایبەت دوای ئەوەی هەواڵی قەرەبووکردنەوە ئەبیستن.. بە ڕاستی ئەم زیادەڕۆوییانە، جێگای داخن، بە نمونە فرۆشگایەکی سووتاو کە کۆمەڵێ مەنجەڵ و کەوچکی فافۆنی تێدایە بە قوڕگی پڕ لە گریانەوە ئەڵێ زیانی بیست دەفتەر دۆلارم لێ کەوتووە.. یان لافاو دەچێتە ژێر زەمینی خانوویەکەوە، کە کۆمەڵێ کەرەستە و کەل و پەلی تێدایە، خاوەنەکەی خۆی دەنێتە حاڵەتی جاو، بە گریانەوە ئەڵێ : زیانی حەقدە دەفتەر دۆلارم لێ کەوتووە ..!
لە کاتێکدا خەڵکێک منداڵیان خنکاوە، یان ماڵیان ڕوخاوە، کەچی هەندێی ئەو جۆرە کەسانە داوای قەرەبووی خەیاڵییان نەکردووە یان تەنانەت یەک ووشەیان بە ڕاگەیاندنەکان نەدرکاندووە.
من پێم سەیرە بۆچی ئەبێ هەمووان زیانەکانیان بە دۆلار و دەفتەرە دۆلار ڕابگەیەنن لە کاتێکدا هەندێکیان ڕەنگە بە درێژایی ژیانیان

مامەڵەیان بە دۆلار نەکردبێ؟ ئەگەر گریمان حەزیشیان لە دۆلار بێ، بۆچی ئەو ژمارە زۆرانە ئەدەن بە گوێی ڕاگەیاندنەکاندا؟ ئەی دوایی چی دەڵێن بە لیژنەکان کاتێ تەخمینی شتەکان دەکەن ؟ من وەک خۆم هەشتا زیان لێکەوتوویەکم نەدیوە بەڵێ دوو هەزار دۆلارم زیانم لێکەوتووە، یان چوار هەزار دۆلار .. هەر هەموویان پانزە و بیست و سەد دەفتەر و زیاتر زیانیان لێکەوتووە ..

ئەم حاڵەتە ئەو حەکایەتانەم بیر دەخەنەوە کە لە کەمپ و دادگاکانی ئەوروپادا ئەخوێنرانەوە لەلایەن کوردەکانی خۆمانەوە کاتێ داوای مافی پەنابەرییان دەکرد و ناویان لێ نا بوو کەیس .. ئەم کەیسانە هەموویان درۆی شاخدار بوون، پێش ئەوەی کوردستان بەجێ بهێڵن، کەیسەکە یان درۆکەیان ئامادە بوو، تەنانەت کار گەیشتبووە ئەوەی قاچاخچییەکە یان کەسانی به ئەزموون کەیسیان بەو کۆچکردووانە ئەوت یان ئەفرۆشت و حەکایەتەکانیان بۆ ئەهێنینەوە .. ئیتر ئەم کەیسانە وای دەکرد، کۆچکردوو ناوی خۆی و شارەکەیشی بگۆڕێ، واتا زۆر بە ئاسایی کەسێک کە لە ژیانیدا کەرکوکی نەبینیوە ، ئەیووت خەڵکی کەرکوکم و لە زوڵمی بەعس ڕامکردووە، ناوی هەموو گەڕەک و شەقام و بازاڕەکانی کەرکوکی لەبەر دەکرد، بۆ ئەوەی بتوانێ بە کۆمەڵێک درۆ بیسەلمێنی کە ئەو خەڵکی کەرکوکە و شایانی مافی پەناهاندەییە .. ناوی سەعید بوو، لەوە ئەبوو بە عیزەدین، مەجی بوو ئەبوو بە هەڵۆ عەشیرەتی جاف بوو، لەوە ئەبوو بە زەنگەنە، شەمەرانیی بوو خۆی ئەکرد بە جەباریی ..یان لە تورکیا ناوی فەرەج بوو، لە تورکیا ئەبوو بە کەسار، کە ئەچووە ئیتاڵیا ئەیووت ناوم فەرەیدونە، لە دانیمارکیش خۆی ئەکرد سالار ..ئیتر ئەوروپا ناچار بوو هەر کەسەکیان لە یۆنان بگرتایە پەنجە مۆریان لێ وەردەگرت و ب هەموو ئەوروپادا بڵاویان ئەکردەوە، خۆتان بگرن وا هات .. کار گەیشتبووە ئەوەی دادگاکان ناچار بوون کەسانی خەڵکی هەموو شوێنە جیاوازەکانی کوردستان بکەن بە لێکۆڵەری دادگاکانیان هەتا بتوانن ئەم کەیسانە هەڵوەشێننەوە و ڕاستی ئەم بوونەوەرانە ئاشکرا بێ، کە خەڵکی ڕەحیماوا نییە و .. خەڵکی کوێرە دێیەکی ئەو شارەزوورەیە ..یان خەڵکی دوز نییە و لەو دەشتی هەولێرە مەڕفرۆش بووە ..

ڕۆژنامەکانیشیان ئەم دۆخە ئابڕووبەرەیان قۆستەوە و .. لە ڕۆژنامەی هەندێ وڵاتی وەک سوید، لە لاپەڕەی یەکەمیاندا و بە پیتی بۆڵد نوسییان : کوردەکان ئەوانەن کە لە پەناوی وەرگرتنی مافی پەنابەریدا خوشکەکانی خۆیان بە ژنی خۆیان لە قەڵەم دەدەن.. ژیانی لە خەتەردا نییە و بە دۆلار کۆکردنەوە هاتووە، زیندانی سیاسیی نەبووە و لە ژیانیدا چرکەیەک ئەودیوی شیشەکانی نەدیوە ..ناوی کامەرانە و فەتحوڵا نییە .

یان بۆیان دەرکەوت هەندێ له کوردەکان کە داوای مافی پەنابەریی
دەکەن ئەوانەن کە لەو و□لاتەی گوایا ڕایانکردووە و ژیانیان لە
ترسناکیدایه، وەزیر و ب□□وبەر و خاوەن پله و پایەن !!
جارێکی تر بە داخەوە ..
ئەترسم محمد شیاع سودانی کە بڕیاری قەرەبووکردنەوەی
زیانلێکەوتوانی لافاوەکەی نۆی دیسەمبەری داوە، بکەوێتە شک و
گومانەوە، کاتێ لە شارۆچکەیەکی بچوکدا زیانلێکەوتوویەک بە قوڕگی
پڕ لە گریانەوە ببینێ بڵێ بە دەفلس ئەو شتانەم کڕیوە ئێستا
ح□قد□ دەفتەر ئەشیا لە ژێرخانی خانووەکەمدا لافاو بردوێتی !!
ئەگەر سەرۆک سودانی بە نیسب□ت ت□ناسوب لێکی بداتەوە، بۆی
دەردەکەوێ ژێر خان و سەرخانی شارەکانی وەک سلێمانی و هەولێر، پڕ
پڕن لە لە فەردە دۆلار بە بەراورد بە ژێرخانی شارۆچکەیەکی بچوک کە
لافاو ح□قد□ دەفتەر دۆلاری لێ فڕاندووە ..ئەوسا ڕەنگه ئەو چۆڕە
موچەیەیش ببڕێ .. هەر بۆیه باشتر وایه ڕاگەیاندنەکان ڕاستێکان
ئاشکرا بکەن، درۆکان هەڵوەشێننەوە، پێش ئەوەی بە دەردی کەیسەکانی
ئەوروپا بچین..

ـــ وێنەکەیش ، گەورە مافیا و تاوانباری یابانە کە له کاتی
بومەلەرزەکەی ساڵی 2011 دا بە دەستی خۆی یارمەتی و کۆمەک بەسەر
هاوزمانە زیانلێکەوتووەکانیدا دابەش دەکات ـــ

فرمێسکی کۆچ و تاری دڵ.. عەلی سیرینی

ئەم شیعرە بە بۆنەی کۆچی دوایی زانا و ئەدیب و نوسەری گەورەی
کورد مامۆستا مەلا حوسامەددینی مەلا عەبدوڵلا قەڵاتیە، کە لە شەوی
یەکشەممە لە سەر دووشەممەی 1ی دیسێمبەری 2025 کۆچی دوایی کرد.
مردنی ناوادەی مامۆستا مەلا حوسامەددین خەسارەتێکی هەرە گەورەی
کورد و کوردستان و زانست و ئەدەبە. کۆستێکی بێ پایانی خاکی بێ
نازی حەریریی و خانی و نورسی و مەولانا و شێخی بیارە و جەزیریی و
نالی و سالم و مەحویە.

دامێنی تاریکی دایگرت ئەم شەو کۆچی ڕۆژێکی تر
لە قەیلولەی بێ ئاگایی ڕەتی کرد بە سەرما مەلێکی تر
لە غەفڵەتی گوناهی دووریم مەحروم بووم لە شەوقێکی تر
لە ناکاوی جەمعی بێ ئاگا خامۆش بوو شەوچراغێکی تر
ڕەشەبای بێ بەختیی ڕاپێچی کرد گوڵستانێکی تر
حەسرەتم بۆ کورد باری کرد نالی و خانی و هەژارێکی تر
بە دڵشکاویی ماڵئاوایی کرد لە کورد شۆڕەسوارێکی تر
کە دیم سیس بوو باغستان زانیم وشك بوو ڕوبارێکی تر
لەپی ڕەشی مردن بردی سەر و مێزەری زانست و ئەدەب
کاروانی مەینەتە ڕوو لە کورد بۆ کۆست و خەمانێکی تر
ڕێژنەی حوزنی ئەزەلە بە سەر میللەت جارێکی تر
بێ بەختی کوردە وا شکا لە دەستی حوسامێکی* تر
لە گرانی خەم و حەسرەت وێرانەیە ڕۆح و دەروون
سوتانی خەرمانە و ڕەشپۆشینی بەهارێکی تر
بێ هودەیە بە گریە هانای بڵێسەی دڵ کەوی
سوتان کەوتە بارێکی تر کۆچی نازدارێکی تر
پێ ڕا ناگا چاوانی حوزن و گریان بە هاواری دڵ
دەسەوسانە هزری غەمگین بە دەست ناڵانێکی تر
برینی کۆچت ئازیز هەمیشە سەوزە تا ئەبەد
بە بێ مردن لە بیرمانی نا تەوە زەمانێکی تر

- حوسام ناوی مامۆستای کۆچ کردووە، مانای حوسام بە کوردی واتە شمشێر.

گهڕان.. شیعری ستار ئەحمەد

ههڵکه بەسەر زامی جەرگما ..
که خوێن رەنگی کۆچبار دەگرێ “
تۆ ئەو چاوەی پێی دەڕوانم .
ئیتر بارین لەباران ناپرسێ ..
بۆ هەناسەم دوات دەکەوم ..
دڵ□ پێك با بەقەرز دەکڕم “

چارەسەر بێت بۆ خنکانم .
لەوەتەی شەماڵ بێزارە ..
لەخەونی زەردی خۆرەتاو “
دەفڕم بەرەو نیگای شەوگار .
پەلەقاژەی دیدەنی تۆم ..
لەپشت دەرگای چاوەڕوانی “
لەنێو تەلبەندی چوار دیوار .
مەلە ماسی لێیدەگات و
ئاو فرمێسکی گوڵ دەژمێرێ .
ترپەی دەروونم بانگ دەدا ..
لەپەرستگای تاسەکاندا “
جاڕی مردنم بۆ دەدرێ .
کەتۆم ناسی ..
عەشق ناخمی وردو خاش کرد.
هەرچەند گەڕام ..
پارچەکانم کۆکەمەوە ” ..
خوێناو بەر دیدەمی دەگرت .
ساتێك دەبم بە رووبارێ
دەمێك دەبم بەکەرتە شاخ .
نەشیعرم چرۆ دەردەکات “
نەهەناوم دەبێت بەباخ .
ئیتر نازانم بابردە ..
لەکوێ جێگەی دەبێتەوە .
ئەم زریانە تەواو نابێت ..
هەستم وشەی هەڵڕژاوە “
بەپێنووس کۆناکرێتەوە .
لەکوێی ..؟
نسرمی شەو هەڵگرم و
رستێك ئەستێرەت بۆ بچنم .
خۆ من لەتۆدا هەڵوەریم ..
هەتاکو کەی ـ ؟
دەست هەڵناگری لەکوشتنم .

ستار ئەحمەد